

**ВАРІАТИВНІСТЬ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК
ЕФЕКТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗШИРЕННЯ ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ**

УДК: 371,3+370,113+411,4+372,65

Ричка Т.І., Неживой В.М.

У статті розглянуто проблему розширення іношомовної професійно орієнтованої лексики відповідно сучасним потребам, висвітлено результати експериментального дослідження, розглянуто актуальні підходи й методи навчання, розкрито необхідність впровадження варіативності методів та прийомів навчання.

Ключові слова: *підходи, методи та прийоми навчання, діагностичне дослідження, пошуковий експеримент, моніторинг динаміки змін, інтеграція та варіативність методів і прийомів.*

В статье рассмотрена проблема расширения иноязычной профессионально ориентированной лексики в соответствии с современными требованиями, отражены результаты экспериментального исследования, рассмотрены актуальные подходы и методы обучения, раскрыта необходимость внедрения вариативности методов и приемов обучения.

Ключевые слова: *подходы, методы и приемы обучения, диагностическое исследование, поисковый эксперимент, мониторинг динамики изменений, интеграция и вариативность методов и приемов.*

**THE VARIATION IN TEACHING METHODS AS A FACTOR OF EFFECTIVE
IMPACT ON ENLARGEMENT OF PROFESSIONALLY ORIENTED
FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY**

Rychka Tetyana Ivanivna, Nezhivoy Valeriy Mychailovych

The article considers the problem of expanding foreign language professionally-oriented vocabulary in accordance with modern requirements and represents the results of experimental study, considers current approaches and teaching methods, reveals the need to implement variability of methods and techniques of teaching.

Keywords: *approaches, methods and techniques of training, diagnostic study, exploratory experiment, monitoring the dynamics of changes, integration and variety of methods and techniques.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття в Україні відбулися радикальні зміни в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Інтенсивний розвиток, безумовно, висуває високі вимоги до фахівця нового типу, здатного швидко і гнучко адаптуватися до постійно мінливих умов, критично і творчо мислити, проявляти толерантність у міжкультурному спілкуванні з будь-якими членами соціуму, бути креативно мислячою особистістю, працювати над розвитком свого інтелектуального та культурного рівня і бути здатним творчо реалізовувати себе у професійній діяльності.

Підготовка висококваліфікованих фахівців конкурентоспроможних на міжнародному рівні робить надто актуальною здатність до спілкування на

іноземній мові, що передбачає володіння достатнім професійно орієнтованим лексичним запасом. Перед викладачами іноземних мов постає завдання перегляду цілей, відбору змісту, принципів побудування системи організаційних форм і методів, процедури аналізу і контролю якості, що повинно сприяти формуванню методики навчання іноземної мови у професійно орієнтованому контексті.

Метою статті є висвітлення інтеграції та варіативності застосування методів навчання, як чинника ефективного впливу на розширення іноземної лексики в контексті професійної підготовки студентів-музикантів.

Проблема професійно орієнтованого навчання іноземній мові неодноразово була предметом дослідження В. Я. Віленського, Ю. В. Єрьоміна, І. А. Зимньої, Р. А. Кузнецова, Т. Хатчінсона, А. Уотерса, Р. А. Клоуза та ін. Аналіз наукових публікацій показав, що вибір підходів, форм, методів та прийомів роботи зі студентами-музикантами, спрямованих на розширення професійно орієнтованої лексики, залежить від рівня їх умотивованості, загальної інтелектуальної розвиненості, фахової підготовленості, вихідного рівня лексичного запасу, а також індивідуальних психологічних особливостей.

Як правило, студенти-початківці мають достатньо різну доувзівську підготовку та здібності, як загальні, так і фахові. З метою координації методів і прийомів для ефективного розширення професійної лексики студентів музичного вузу було проведено діагностичне дослідження за наступними критеріями та показниками: **особистісно-мотиваційний** (усвідомленість специфіки професії музиканта, мотивація на професійну діяльність, прагнення до професійної самореалізації); **когнітивно-операційний** (професійно орієнтовані знання іноземної лексики, дослідницькі уміння, уміння оперувати знаннями у нових навчальних ситуаціях); **практично-діяльнісний** (іноземовна комунікативна активність на заняттях з іноземної мови, позанавчальна іноземовна комунікативна діяльність, спрямованість на спілкування з носіями іноземної мови). Оцінювання здійснювалося за спеціально розробленою шкалою відповідно визначеним рівням (високий, достатній, середній, низький). Аналіз отриманих результатів показав перевагу низького та середнього (80%) рівнів володіння іноземним лексичним запасом професійно спрямованості і лише 20% віднесено до достатнього рівня.

Спираючись на дані діагностичного дослідження, було проведено пошуковий експеримент, орієнтований на пошук найбільш ефективних методів розширення професійної лексики студентів-музикантів. Відносно даної мети було розроблено методичну систему, в якій інноваційні методи і прийоми були інтегровані з традиційними елементами викладання іноземної мови.

Паралельно із впровадженням означеної методичної системи на протязі 2013-2014 навчального року проводився моніторинг динаміки змін у засвоєнні іноземної лексики, відстеження методів, що здійснюють найбільш ефективний вплив. Особлива увага приділялась роботі зі студентами, що відносяться до низького рівня розвитку, оскільки, вони є найбільш не підготовленими і вимагають особливого підходу.

Результати моніторингу показали, що найбільш ефективними були методи, що відповідають комунікативному, когнітивно-комунікативному підходу та інноваційні методи і прийоми, що ґрунтуються на професійних здібностях студентів-музикантів, але були виявлені чинники негативного впливу на ефективність застосованих методів, що пов'язані з індивідуальними психологічними

особливостями та особистісними рисами характеру студентів-музикантів (рівень мотивації, сприйняття, увага, спостережливість, темперамент, швидкість реакцій та оптимальний темп дії, пам'ять). Отримані дані показали, що індивідуальний підхід, який лежав в основі впровадженої методичної системи вимагає доосмислення та удосконалення у напрямку диференціації та індивідуалізації процесу навчання, впровадження варіативності побудови змісту і методів націлених на розширення професійно орієнтованої лексики студентів-музикантів.

Відома дослідниця І.Е. Унт стверджує, що коли ми говоримо про індивідуальний підхід, то маємо справу з принципом навчання, а коли про індивідуалізацію навчання, то маємо на увазі здійснення цього принципу, що має свої форми і методи [9].

Науковці по-різному підходять до розуміння індивідуалізації навчання. Наприклад, в дослідженнях В.А. Крутецького, М.В. Ляховицького, С.Ю. Ніколаєва індивідуалізація навчання трактується як максимальне наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен учень працює у зручному для нього темпі, манері, що відповідають його загальній підготовці, здібностям, обсягу оперативної пам'яті, рисам характеру та емоційному стану. М.В. Володько розуміє індивідуалізоване навчання як навчання за суто індивідуальними програмами, змістом, формами, засобами, темпом, формами контролю і оцінювання тощо [2]. В експериментальному дослідженні за основу було прийнято думку В.А. Крутецького, М.В. Ляховицького, С.Ю. Ніколаєва.

Індивідуалізація навчання з іноземної мови передбачає створення умов для саморозвитку і самонавчання студентів, осмислене визначення ними своїх потенційних можливостей і життєвих цілей вимагає глибокого осмислення і розуміння викладачами необхідності застосування методик, створених на основі принципів індивідуального та диференційованого підходів у навчанні [5].

Здійснюючи педагогічне керівництво, викладач створює орієнтовну основу дій, надає допомогу студентам, дозує завдання, регулює кількість необхідного для їх виконання часу, знайомить із прийомами самостійної праці, самоконтролю, самооцінки.

Диференційований підхід дає змогу створити умови, які сприяють своєчасному виявленню прогалин у знаннях студентів і виробленні прийомів їх ліквідації, визначаються оптимальні режими навчальної роботи з групами студентів, які сприяють раціональній роботі студентів, враховуючи їх психічні та інтелектуальні відмінності.

Окремі автори розглядають поняття «диференційований підхід» і розуміють його як: дидактичне положення, що передбачає поділ на групи, наприклад, за інтересами та ін., як пристосування форм і методів роботи до індивідуальних особливостей учнів (Є.С. Рабунський, Г.С. Рябченко, Н.В. Степанчук) [7;8]; особливий підхід викладача до різних груп учнів, який полягає в організації навчальної роботи, різної за змістом, складністю, методами, прийомами (А.А. Кірсанов) [3]; спосіб оптимізації, який передбачає оптимальне поєднання групових і індивідуальних форм навчання (Ю.К. Бабанський) [1];

Ідеєю індивідуально-диференційованого підходу у навчанні проізані дослідження В.І. Загвязинського, І.Т. Огороднікова, Л.С. Виготського, Д.М. Боговльєнського, О.М.Кабанової-Меллер, Г.С. Костюка, Н.О.Менчинської, Б.М. Теплова та ін.

Методологічною основою модернізованої методичної системи стали: теорія особистісно орієнтованого навчання (Г.В. Анохіна, І.С. Якіманська та ін.); теорія розвиваючого навчання (Л. З. Вигодський, В.В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Л. В. Занков та ін.); теорія поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін та ін.); дослідження з узагальнення та систематизації знань (А. В. Усова, А.Н. Звягін, І.З. Карасова, та ін.); дослідження з методики самостійної роботи учнів (А. В. Усова, Я. Г. Гендлер, В. А. Черкасов та ін.).

Аналіз методів, що застосовувалися на пошуковому етапі, показав, що всі вони знаходяться в стані кореляції один з одним і володіють загальними характеристиками, а саме, вони характеризуються відомою універсальністю застосування і відносно інваріантністю (стійкістю).

Удосконалена методична системи з розширення професійно орієнтованої лексики студентів-музикантів характеризується впровадженням варіативності обраних методів, яка проявляється в тому, як ці методи використовуються: якою мірою і в якій сполучуваності один з одним, які прийоми виділяються в них в якості домінуючих в залежності від обумовленої мети. Враховуючи, що методи складаються з основних і другорядних прийомів в процесі варіювання, увага була звернена на вибудовування ієрархії цих прийомів. Акцент у розширенні спектру методів навчання було зроблено на актуалізацію самостійної роботи студентів, використання програмованого навчання, розвиваючих, інтерактивних та проектних методів, методу роздумів та ін.

В.Я. Ляудіс наголошує, що методи програмованого, проблемного, інтерактивного навчання виникли як «спроба подолання обмеженості традиційних методів навчання, а також і тих обмежень, які породжувалися активним методом». Вона виділяє також «інструментарій дій», які, на її думку, виражають сутність даного методу та окреслюють межі його впливу як засобу управління процесом розвитку пізнавальної діяльності студентів. Так, метод програмованого навчання характеризується дозованим кроком програми, алгоритмом; проблемного навчання – проблемною ситуацією, типами проблемних ситуацій, евристичною програмою; методам інтерактивного навчання властиві колективні дискусії, навчально-ділові ігри, сценарії та партитури діалогів та полілогів у процесі колективного вирішення проблем.

Самостійна робота студентів, на сучасному етапі розвитку освіти, розглядається як важливий напрямок самостійної діяльності студента, керованої викладачем. Поняття «самостійна робота» можна розглядати в широкому й вузькому значенні. У широкому значенні – це активна пізнавальна творча діяльність студента, яка присутня (повинна бути присутньою) у будь-якому виді навчальних занять. У більш вузькому значенні – це один з видів навчальних занять, специфічною особливістю якого є відсутність викладача в момент навчальної діяльності студента [10].

Впровадження методів програмованого навчання сприяло створенню ситуації, коли студент переважно самостійно проводить ознайомлення, закріплення й активізацію мовного матеріалу, а формування мовних навичок і умінь здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача.

Розширення традиційного арсеналу методів і прийомів самостійної роботи за рахунок широкого застосування інформаційних технологій навчання, зокрема залучення комп'ютерних технологій, дало змогу створити умови для вироблення

навичок й умінь працювати самостійно (це впливає зі специфіки роботи з комп'ютерними програмами); можливість здійснити диференційований та індивідуальний підхід як у виборі матеріалу, так і в темпах роботи окремих студентів; сприяло розширенню та поглибленню знань з фаху; поставило студента перед необхідністю глибоких знань іноземної мови, без чого неможливо одержання професійно орієнтованої інформації. Цим використання комп'ютерних програм у самостійній роботі при вивченні іноземної мови студентами виявляє знання іноземної мови і знання з фаху як взаємнеобхідні й достатні умови як для вдосконалення мовної підготовки, так і для професійного зростання.

Самостійна робота є найвищою формою навчальної діяльності за критерієм саморегуляції і цільової спрямованості; вона може диференціюватися залежно від джерела керування, характеру спонукання. Звичайно, проблема формування у студентів уміння вчитися самостійно переростає у проблему попереднього підвищення навчальної мотивації, виховання інтересу до навчання. Таким чином, всі фактори, пов'язані з пізнавальною активністю, стають більш усвідомленими і дієвими, підсилюється їх роль у навчальній діяльності, зростає активність студентів у перебудові мотиваційної сфери.

Проблемно-пошукові методи передбачають створення викладачем проблемних ситуацій, активне їх обдумування студентами і на цій основі їх самостійне просування у засвоєнні нових лексичних одиниць. Більш того, як окремі випадки проблемно-пошукового методу ми розглядаємо і запропоновані М.І. Махмуровим «бінарні методи» – пояснювально-спонукальний та частково-пошуковий, спонукальний та пошуковий [4]. Все це немов би конкретні рівні проявлення проблемно-пошукового методу у його широкому розумінні, а також поєднання різних методів з поступовим зростанням пошукового елемента у навчанні.

В залежності від ступеню керування педагогом діяльністю студентів виділяють методи навчальної роботи під керівництвом викладача та методи самостійної роботи (у яких все ж таки відбувається опосередковане керування роботою з боку педагога, тому студент керується частіше за все раніше отриманими інструкціями, вказівками викладача та ін., хоча в даний момент педагог безпосередньо і не контактує з ним).

Метод проектів формує у студентів комунікативні навички, культуру спілкування, уміння стисло і доступно формулювати думки, терпимо ставитися до думки партнерів зі спілкування, розвивати вміння здобувати інформацію з різних джерел, обробляти її за допомогою сучасних комп'ютерних технологій, створює мовне середовище, що сприяє виникненню природної потреби в спілкуванні іноземною мовою [6].

Проектна форма роботи є однією з актуальних технологій, що дозволяють студентам застосувати накопичені знання з предмету. Студенти розширюють свій кругозір, межі володіння мовою, отримуючи досвід від практичного його використання, вчать слухати іноземну мову і чути, розуміти один одного при захисті проектів. Студенти працюють з довідковою літературою, словниками, комп'ютером, тим самим створюється можливість прямого контакту з автентичною мовою.

Робота над проектом – процес творчий. Студент самостійно або під керівництвом викладача займається пошуком вирішення якоїсь проблеми, для

цього потрібно не тільки знання мови, а й володіння великим обсягом предметних знань, володіння творчими, комунікативними та інтелектуальними вміннями. В курсі іноземних мов метод проєктів моєю темою [6].

Роздум як метод навчання — це цілий комплекс цілеспрямованих дій на шляху активного присвоєння іншомовної лексики, стимульованого, як правило, поясненням викладача або установкою на самостійний пошук істотних характеристик одиниць матеріалу і дій реалізації. Роздум використовується, коли необхідно глибоке проникнення в суть явищ і процесів. Він застосовується студентом не тільки тоді, коли той має справу з правилами мови, а й у всіх тих випадках, коли необхідно за зовнішньою формою побачити внутрішню, коли, наприклад, з тексту необхідно витягти глибинні смислові зв'язки, коли потрібно підібрати і скомбінувати матеріал для зв'язкового сполучення тощо. Цей метод є найбільш затребуваним у процесі набуття професійно орієнтованого лексичного запасу.

Висновки. Значний лексичний запас забезпечить випускнику вузу можливість повноцінно працювати з закордонними інформаційними джерелами, знайомитися з новими світовими технологіями та тенденціями в галузі мистецтва, встановлювати контакти з зарубіжними партнерами в процесі професійної діяльності, сприятиме входженню у світове професійне співтовариство та забезпечить успішне функціонування в ньому. Розширення професійно-орієнтованої лексики студентів-музикантів вимагає підпорядкування цілей навчання іноземної мови цілям вищої професійної освіти і відповідно застосування методів і прийомів навчання, орієнтованих на практичні потреби майбутніх фахівців. Методи навчання є складним психолого-педагогічним утворенням, яким властиві не одна, а кілька істотно важливих ознак, тому надати перевагу одній з них можна лише в цілком конкретних педагогічних умовах. Неможливо зупинятися на застосуванні окремих методів, лише їх варіативність дає змогу отримання результатів, що очікуються.

Список використаних джерел:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Юрий Костянтинович Бабанский — М. : Знание, 1977. — 254 с.
2. Володько В.М. Індивідуалізація і диференціація навчання: понятійно - категорійний аналіз / В.М. Володько // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 4. - С. 9.
3. Кирсанов А.А. Індивідуалізація учебной деятельности учащихся / А.А. Кирсанов. - Казань, 1980. - 207 с.
4. Махмутов И.А. Современный урок / И.А. Махмутов. - М. : Педагогика, 1985.
5. Онишків З.М. Індивідуалізація навчального процесу як науково-педагогічна проблема / З.М. Онишків // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. - 2002. - № 9. - С.6 -9.
6. Попов В.Б. Интернет-технологии и развитие образования / В.Б. Попов, - Воронеж, ВГПУ, 2001.
7. Психолого-педагогічні основи диференціації навчання в початковій ланці загальноосвітньої школи / За ред. Гільбуха Ю.З. - К. : Радянська школа, 1992. - 50 с.
8. Рябенюк Г. С., Сучасний урок в інтерактивних технологіях навчання/

Г.С. Рябченко Н.В. Степанчук. — К. : Видавництво ТОВ фірма «Юлат», 2007. — 120 с.

9. Унт И.Е. Индивидуализация и дифференциация обучения/ И.Е. Унт. — М. : Педагогика, 1990. - 191 с.

10. Ярошук Л.А. Самостійна робота як складова системи навчання студентів іноземної мови/ Л.А. Ярошук. — XI міжнародна наукова інтернет-конференція «Науковий потенціал» 2015р. <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1/pedagogika/>

THE VARIATION IN TEACHING METHODS AS A FACTOR OF EFFECTIVE IMPACT ON ENLARGEMENT OF PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY

Rychnka Tetyana Ivanivna, Nezhivoy Valeriy Mychailovych

Abstract. *The article considers a problem of enlargement of professionally oriented foreign language vocabulary by students - musicians as a part of training highly qualified, competitive professionals. The tasks for teachers of foreign languages are defined. The course of experimental work for searching effective approaches, methods and techniques of training is presented. The following criteria are used to determine the initial level of vocabulary: personally-motivating; cognitively-operational; practically active; assessment scale and levels are developed (high, sufficient, medium, low). Based on the results, the system where the main methods are recognized as those which refer to communicative and cognitively-communicative approaches was developed and implemented. Monitoring dynamic changes in professionally oriented vocabulary of students - musicians, conducted in the process of methodical system implementation, revealed negative factors influencing the effectiveness of methods used, which are related to individual psychological characteristics and personality traits of students-musicians (motivation, perception, attention, observation, temperament, reaction rate and optimal paced action, memory). This was the basis for the improvement of methodical system towards individualization and differentiation of education. Individualization of studies in research means maximum approaching of studying process to the optimal model, when every student works in a comfortable rate, manner that answers their general preparation, abilities, memory, traits of character and emotional state. Differentiation assists timely detection of gaps in students' knowledge, determination of optimal models of operation based on psychological and intellectual differences. The focus was on expanding the number of methods and varying the methods and techniques depending on the purpose and teaching conditions. Self-study, programmed studying, problem-search method, projects method and consideration methods were used. Substantial potential of these methods relating to enlargement of professionally oriented vocabulary of student musicians was revealed.*